

УДК 364-787 : 796.5 : 159.942

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-2-5>

Кучеров Геннадій Геннадійович

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»

kucherovgennadij@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7979-0855

Scopus ID: 59353089300

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ТУРИСТІВ ІЗ ІНВАЛІДНІСТЮ

Вступ. Сучасний розвиток туризму дедалі більше орієнтований на принципи інклюзії, що зумовлює необхідність урахування потреб осіб із інвалідністю як повноправних учасників туристичного процесу. Одним із визначальних чинників якості їхнього туристичного досвіду є емоційна сфера, яка впливає на рівень задоволення подорожами, інтеграцію у соціальне середовище та формування позитивного образу дестинації. Попри зростання кількості наукових досліджень з проблеми інклюзивного туризму, аспект емоційних переживань цієї категорії туристів залишається недостатньо вивченим в українському науковому дискурсі.

Мета статті. Метою статті є визначення особливостей емоційної сфери туристів із інвалідністю та обґрунтування рекомендацій із розвитку інклюзивного туризму з урахуванням емоційних потреб цієї категорії осіб. Для досягнення мети поставлено завдання: проаналізувати наукові підходи до дослідження емоційної сфери туристів із інвалідністю; виокремити її ключові складові; визначити вплив емоцій на якість туристичного досвіду; запропонувати практичні кроки для підвищення емоційного комфорту осіб із інвалідністю в туристичному середовищі.

Висновки. У статті обґрунтовано, що емоційна сфера туристів із інвалідністю має такі основні компоненти: емоційну чутливість, тривожність, потребу у визнанні та самоповазі, радість відкриття та пізнання, а також емоційну підтримку. Показано, що саме ці чинники визначають рівень довіри до суспільства, готовність до соціальної взаємодії та повторної участі в туристичних подорожах. Акцентовано увагу на ролі інклюзивних практик, серед яких – аудит доступності, консультації з громадськими організаціями, підготовка персоналу на засадах емпатії та міжсекторальна співпраця з культурними й освітніми інституціями. Встановлено, що впровадження таких практик сприятиме не лише зниженню психологічних бар'єрів, а й формуванню позитивного емоційного середовища, яке стимулює розвиток інклюзивного туризму.

Ключові слова: інклюзивний туризм, туристи з інвалідністю, емоційна сфера, емоційна чутливість, тривожність, визнання, самоповага, емоційна підтримка.

Kucherov Gennady Gennadyovich

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Inclusive Lighting, Rehabilitation and Humanities

Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education

“Kamianets-Podilskyi State Institute”

FEATURES OF THE EMOTIONAL SPHERE OF TOURISTS WITH DISABILITIES

Introduction. The modern development of tourism is increasingly focused on the principles of inclusion, which necessitates the need to take into account the needs of persons with disabilities as full participants in the tourism process. One of the determining factors in the quality of their tourist experience is the emotional sphere, which affects the level of travel satisfaction, integration into the social environment, and the formation of a positive image of the destination. Despite the growing number of scientific studies on the problem of inclusive tourism, the aspect of the emotional experiences of this category of tourists remains insufficiently studied in Ukrainian scientific discourse.

Purpose and objectives of the article. The purpose of the article is to determine the features of the emotional sphere of tourists with disabilities and to substantiate recommendations for the development of inclusive tourism, taking into account the emotional needs of this category of people. To achieve the goal, the following tasks were set: to analyze scientific approaches to studying the emotional sphere of tourists with disabilities; to identify its key components; to determine the impact of emotions on the quality of the tourist experience; to propose practical steps to increase the emotional comfort of people with disabilities in the tourist environment.

Conclusions. The article substantiates that the emotional sphere of tourists with disabilities has the following main components: emotional sensitivity, anxiety, the need for recognition and self-esteem, the joy of discovery and knowledge, as well as emotional support. It has been shown that these factors determine the level of trust in society, willingness to engage in social interaction, and repeat participation in tourist trips. Attention is focused on the role of inclusive practices, including accessibility audits, consultations with civil society organizations, staff training based on empathy, and intersectoral cooperation with cultural and educational institutions. It has been established that the implementation of such practices will contribute not only to the reduction of psychological barriers, but also to the formation of a positive emotional environment that stimulates the development of inclusive tourism.

Key words: inclusive tourism, tourists with disabilities, emotional sphere, emotional sensitivity, anxiety, recognition, self-esteem, emotional support.

Вступ. Туризм для осіб із інвалідністю є не лише способом відпочинку, але й важливим чинником соціальної інтеграції, підвищення якості життя і психологічної адаптації. Особливу увагу необхідно приділяти емоційній сфері цих туристів, оскільки емоції визначають сприйняття досвіду подорожі, мотивацію до участі та загальне задоволення від туристичної діяльності. Сучасні дослідження свідчать, що інклюзивний туризм може суттєво покращити емоційний стан осіб із інвалідністю, допомогти подолати соціальні та психологічні бар'єри [19]. Проте недостатня увага до емоційної складової створює перепони для повноцінної участі в туризмі.

Актуальність проблеми зумовлена потребою розвитку інклюзивного туристичного середовища та створення умов, що дозволяють максимізувати позитивні емоції та мінімізувати стресові переживання. Розуміння особливостей емоційної сфери туристів із інвалідністю сприяє не лише підвищенню якості їхнього досвіду, а й розвитку більш ефективних стратегій організації туристичних послуг та адаптації інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науковій літературі проблема емоційної сфери в контексті інклюзивного туризму перебуває на початковому етапі розроблення. Окремі автори приділяли увагу ролі емоцій під час відпочинку, рекреації та соціально-психологічної реабілітації. Зокрема, І.Г.Резніченко розкрив значення емоцій у природотерапії як чинника реабілітації дітей і молоді з особливими освітніми потребами [11, с. 68–82]. Є. Є. Павленко, Г. С. Ільницька та В. О. Павленко дослідили роль відпочинку й рекреації в житті людини, акцентуючи на емоційному компоненті [6, с. 73–76]. А. П. Печенюк розглянула методи управління туристичними враженнями в умовах сільського туризму [9, с. 25–30], тоді як А.Д.Кобильченко та І.С.Зігунова проаналізували вплив різних видів туризму на психоемоційний стан людини, обґрунтувавши його позитивний ефект у зниженні стресу та підвищенні емоційного благополуччя [3, с. 164–166]. Група науковців – авторів посібника «Психологія туризму» – дослідила емоційно-вольову регуляцію і процеси ухвалення рішень споживачем туристичного продукту [10, с. 78–80].

Разом із тим, у працях О.О.Кравченко й А.І.Войтовської [4], М.Г.Сварника та Я.І.Грибальського [13], В.К.Федорченка, В.С.Пазенка та інших науковців [14], авторів колективної монографії [1], присвяченої становленню інклюзивного соціуму в Україні, питання емоційного досвіду туристів в умовах інклюзивного туризму висвітлюється фрагментарно. Зазначені дослідження формують наукове підґрунтя для подальших розвідок, проте не пропонують системного бачення специфіки емоційної сфери осіб із інвалідністю в туристичних практиках.

Таким чином, актуальність подальших наукових розвідок зумовлюється потребою в міждис-

циплінарному підході, що інтегрує психологічні, соціальні та туристичні перспективи. Такий підхід дозволить не лише поглибити розуміння ролі емоцій у формуванні якісного туристичного досвіду осіб із інвалідністю, але й розробити практичні рекомендації для удосконалення інклюзивного туристичного середовища в Україні.

Метою статті є аналіз емоційної сфери туристів із інвалідністю, визначення основних чинників, що впливають на їх емоційні реакції, та вироблення практичних рекомендацій щодо розвитку інклюзивного туризму з урахуванням психологічних особливостей цієї категорії мандрівників.

На основі мети дослідження ми визначили завдання статті:

1. Проаналізувати наукові підходи до вивчення емоційної сфери туристів із інвалідністю та визначити ключові чинники, що впливають на їхній емоційний стан у процесі подорожей.
2. Виокремити основні складові емоційної сфери та розкрити їхнє значення у формуванні туристичного досвіду осіб із інвалідністю.
3. Обґрунтувати необхідність урахування специфіки емоційної сфери туристів із інвалідністю під час розробки інклюзивних практик у туризмі.
4. Визначити рекомендації для покращення емоційного комфорту цієї категорії туристів через міжсекторальну співпрацю туристичних підприємств, громадських організацій і культурно-освітніх інституцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний туризм виступає не лише засобом відпочинку та самореалізації, але й потужним чинником соціальної інтеграції та підвищення якості життя різних груп населення. Особливо актуальним є питання забезпечення інклюзивного туризму для осіб із інвалідністю, оскільки їх участь у подорожах суттєво впливає на емоційний стан, рівень самоповаги та соціальну активність. Емоційна сфера туристів із інвалідністю характеризується підвищеною чутливістю до факторів середовища, які можуть як сприяти позитивному досвіду, так і створювати психологічні бар'єри.

Дослідження емоційних реакцій під час туристичного досвіду дозволяє глибше зрозуміти психологічні потреби цієї категорії мандрівників. Емоції, що виникають у процесі подорожі, впливають на формування мотивації до подальших поїздок, рівень задоволеності послугами та загальне ставлення до туристичних локацій. Водночас на емоційний стан осіб із інвалідністю значний вплив мають фізичні умови доступності, соціальна підтримка та сприйняття середовища іншими туристами.

Важливими складовими емоційної сфери туристів із інвалідністю є: емоційна чутливість і тривожність, потреба у визнанні та самоповазі, радість відкриття та пізнання, соціальна підтримка та почуття приналежності тощо.

1. Емоційна чутливість і тривожність. Емоційна чутливість осіб із інвалідністю є важливим фактором, що впливає на їхній туристичний досвід.

Вона проявляється як підвищена реактивність на різні стимули туристичного середовища. Подорожі часто супроводжуються новими враженнями та соціальними взаємодіями, що можуть викликати як позитивні, так і негативні емоції. Для осіб із інвалідністю особливо важливими є фактори доступності інфраструктури, якості обслуговування та відсутність дискримінаційних бар'єрів, оскільки будь-яке ускладнення може швидко спричинити стрес або тривожність. У цьому контексті емоційна чутливість виступає ключовим показником того, наскільки комфортно та безпечно людина почувається під час подорожі.

Особливістю емоційної чутливості туристів із інвалідністю є її тісний зв'язок із самоповагою та відчуттям соціальної підтримки. Коли турист стикається із позитивним ставленням персоналу та інших мандрівників до нього, його емоційний стан стабілізується, зростає відчуття впевненості та мотивація до подальших подорожей. Навпаки, недоступність об'єктів, ігнорування потреб або байдужість оточення можуть спричиняти емоційний дискомфорт, тривожність і навіть відчуття ізоляції [2, с. 52]. Таким чином, емоційна чутливість стає не лише психологічною характеристикою, а й індикатором ефективності інклюзивного туристичного середовища.

Водночас високий рівень емоційної чутливості відкриває потенціал для розвитку туризму як засобу емоційної підтримки та соціальної інтеграції осіб із інвалідністю. Продумане планування маршруту, адаптовані умови проживання та інтерактивні культурні програми можуть сприяти формуванню позитивних емоцій, підвищенню задоволеності туристичним досвідом та зміцненню психологічного благополуччя. Тому врахування емоційної чутливості у процесі організації подорожей є не лише етичним, а й практично важливим аспектом інклюзивного туризму.

Тривожність у туристів із інвалідністю є поширеним психологічним явищем, яке часто супроводжує процес подорожі. Вона може виникати ще на етапі планування через сумніви щодо доступності транспорту, житла, культурних об'єктів чи рівня підготовки персоналу. Очікування можливих труднощів формує внутрішню напругу та підвищує ризик відмови від участі у туристичних заходах, навіть якщо реальні умови є більш сприятливими. У процесі подорожі тривожність може посилюватися через непередбачувані ситуації – затримки, відсутність необхідних сервісів чи зіткнення з дискримінаційним ставленням. Для туристів із інвалідністю будь-які технічні чи організаційні перешкоди сприймаються емоційно гостріше, оскільки вони напряму зачіпають питання автономності, гідності та особистої безпеки. Такі фактори здатні не лише знижувати задоволеність подорожжю, а й впливати на психологічне здоров'я загалом.

Разом із тим, на нашу думку, тривожність не завжди має суто негативний характер. У певних випадках вона може стимулювати більш ретельне

планування та передбачення ризиків, що, у свою чергу, підвищує рівень контрольованості та безпеки. Якщо туристи із інвалідністю отримують чітку інформацію про доступність, мають можливість комунікувати з персоналом та отримують соціальну підтримку, рівень їхньої тривожності знижується, а відчуття впевненості зростає.

Отже, подолання надмірної тривожності у туристів із інвалідністю вимагає комплексного підходу: інформаційної прозорості, розвитку інклюзивної інфраструктури, психологічної підтримки. Забезпечення передбачуваності туристичного процесу та формування атмосфери доброзичливості є ключовими факторами зменшення емоційного напруження. У результаті це сприяє не лише підвищенню якості відпочинку для осіб із інвалідністю, а й формуванню позитивного іміджу туристичних destinations загалом.

2. Потреба у визнанні та самоповазі. Західні експерти в галузі інклюзивного туризму Д.Бухаліс і С.Дарсі, стверджують, що туристи з інвалідністю мають сильний мотив – «Своє Я» – прагнення бути визнаними і поважаними, що суттєво впливає на їхню мотивацію [17]. Потреба у визнанні та самоповазі є ключовим компонентом психологічного благополуччя туристів із інвалідністю. Подорожі для цієї категорії осіб мають не лише рекреаційне значення, а й виступають засобом соціальної інтеграції та самовираження. Можливість брати участь у туристичних заходах і відчувати себе рівноправним учасником соціального життя сприяє підвищенню самооцінки та формуванню позитивного образу себе.

Визнання потреб туристів із інвалідністю відображається у доступності туристичної інфраструктури, увазі персоналу та повазі з боку інших учасників подорожі. Коли людина помічає, що її потреби враховуються та поважаються, це сприяє зміцненню її самоповаги та зниженню відчуття соціальної ізоляції. Наявність інклюзивних умов під час подорожі формує у мандрівника відчуття цінності та значущості власного досвіду. Соціальні взаємодії під час подорожей також відіграють важливу роль у підтримці самоповаги. Позитивна комунікація з іншими туристами, участь у колективних заходах та можливість обмінюватися враженнями створюють атмосферу прийняття і взаємоповаги. Н. Паньків звертає увагу на поняття «психологічна доступність» осіб із інвалідністю, що дає можливість їм відчувати себе повноправним учасником туристичного процесу [7, с. 59]. Це, у свою чергу, безпосередньо впливає на їхній емоційний стан і задоволення від подорожі.

З іншого боку, недооцінка потреб або ігнорування специфіки туриста з інвалідністю може призводити до зниження самооцінки та виникнення психологічного дискомфорту. Відсутність адаптованих умов або прояви дискримінації під час подорожей негативно впливають на емоційну сферу, провокують тривожність і створюють бар'єри до подальшого туризму. Це підкреслює важливість

розробки комплексних стратегій інклюзивності та підготовки персоналу туристичної сфери до взаємодії з людьми з різними потребами.

Розвиток самоповаги у туристів із інвалідністю тісно пов'язаний із можливістю брати активну участь у виборі маршруту, плануванні активностей та самостійності в ухваленні рішень під час подорожі. Надання такої автономії не лише зміцнює відчуття власної компетентності, а й підтримує психологічну стійкість та зменшує рівень тривожності. Визнання особистого внеску та індивідуальних переваг туриста стимулює бажання до подальшого пізнання світу та активної соціальної взаємодії. Таким чином, потреба у визнанні та самоповазі туристів із інвалідністю є фундаментальним аспектом інклюзивного туризму. Забезпечення доступної інфраструктури, чутливе ставлення персоналу, соціальна підтримка та можливість самостійного вибору формують позитивний емоційний досвід і сприяють розвитку психологічного благополуччя. Урахування цих потреб дозволяє не лише підвищити якість туристичного обслуговування, а й створити середовище, у якому особи з інвалідністю відчують себе значущими та рівноправними учасниками туристичного процесу. Про те, щоб вони відчували себе комфортно, має потурбуватися суспільство – забезпечити такі умови, щоб людина не відчувала стосовно себе дискримінації [16, с. 80].

3. Радість відкриття та пізнання. Емоції радості, інтересу, захоплення новими місцями та враженнями стимулюють активність туристів із інвалідністю, сприяють покращенню їхнього психологічного стану та якості життя [20]. Радість відкриття та пізнання є одним із ключових емоційних вимірів туристичного досвіду, що має особливе значення для осіб із інвалідністю. Туризм створює простір для виходу за межі звичного середовища, стимулює пізнавальні процеси, сприяє формуванню нових вражень й особистісному розвитку. Участь у подорожах дозволяє людині з інвалідністю відчувати власну суб'єктність у соціальній взаємодії, подолати стереотипи щодо своїх можливостей та пережити позитивні емоції, які безпосередньо впливають на якість життя. Наприклад, відвідування Львова з його архітектурними пам'ятками та інклюзивними екскурсійними маршрутами надає можливість одночасно пізнавати культурну спадщину та відчувати задоволення від безбар'єрного доступу до історичного середовища.

Пізнання в туризмі для осіб з інвалідністю має не лише інформаційно-когнітивний, а й глибокий емоційний вимір. Досвід відвідування нових місць сприяє розширенню світогляду, розвитку креативності та відчуттю приналежності до глобальної культурної спільноти. Так, подорожі до Карпат із розробленими адаптованими маршрутами дозволяють не тільки милуватися красою гірських пейзажів, але й відчувати радість пізнання у взаємодії з природним середовищем. У науковій літературі підкреслюється, що радість пізнання стимулює позитивну

динаміку емоційного стану, знижує рівень стресу та тривожності, формує стійку мотивацію до соціальної інтеграції. Таким чином, туризм виступає своєрідним засобом емоційної терапії, який допомагає особам із інвалідністю зміцнити внутрішній ресурс і розширити можливості для самореалізації.

Особливу цінність радості відкриття та пізнання в інклюзивному туризмі можна розглядати у контексті соціокультурної інтеграції. Позитивні емоції, отримані від взаємодії з новим середовищем і культурними феноменами, сприяють формуванню відчуття рівності та повноцінної участі у суспільстві. Відвідування Києва з його сучасними музеями, частина з яких обладнана тактильними експозиціями та мультимедійними гідами для людей із порушеннями зору та слуху, створює умови для всебічного пізнання та радості відкриття. Особи з інвалідністю мають право на безоплатне відвідування комунальних театральних-видовищних закладів культури столиці. Як зазначила Уповноважена Київської міської ради з прав осіб із інвалідністю Леся Петрівська, відповідно до наказу Міністерства культури та інформаційної політики України міська влада запровадила можливість відвідування культурних установ для окремих категорій населення, зокрема для людей із інвалідністю. За її словами, такі заходи спрямовані на створення умов для повноцінної участі цієї категорії громадян у культурному житті, сприяння їхньому світоглядному розвитку та швидшій інтеграції у суспільство [5].

Емоційно насичені подорожі, безперечно, закріплюють у пам'яті яскраві враження, формують відчуття радості від життя та підсилюють соціальну активність людини. Таким чином, радість відкриття та пізнання у туризмі виступає важливим чинником не лише індивідуального емоційного благополуччя осіб із інвалідністю, а й загалом розвитку інклюзивного суспільства.

4. Соціальна підтримка та почуття приналежності. Дослідження С.Дарсі вказують на те, що емоційне прийняття в туристичному середовищі та підтримка з боку інших туристів і персоналу суттєво знижують почуття ізоляції і підвищують емоційну стабільність [18].

Соціальна підтримка є ключовим чинником, що визначає якість туристичного досвіду осіб із інвалідністю. Вона охоплює широкий спектр взаємодій – від організаційної допомоги під час планування подорожі до міжособистісної підтримки у процесі участі в туристичній діяльності. У сучасних дослідженнях наголошується, що наявність підтримуючого середовища сприяє зменшенню почуття відособлення та підвищує готовність осіб із інвалідністю долучатися до туристичних практик. Наприклад, у Львові реалізується проєкт «Гостинність без бар'єру», який забезпечує адаптовані екскурсійні маршрути та спеціалізовану допомогу туристам із особливими потребами [8].

Почуття приналежності в туризмі тісно пов'язане з можливістю інтеграції до соціальної групи. Для осіб із інвалідністю воно має подвійний

ефект: з одного боку, дозволяє відчувати себе рівноправними учасниками колективних подорожей, а з іншого – формує стійкі соціальні зв'язки, які виходять за межі конкретної поїздки. Туристичне середовище, побудоване на принципах інклюзії, дає змогу не лише пізнавати нові культурні й природні ландшафти, а й відчувати емоційну близькість до інших учасників подорожі. Так, у Карпатах активно впроваджуються інклюзивні програми, де волонтери допомагають туристам із інвалідністю здійснювати піші маршрути та брати участь у культурних заходах. Як справедливо зазначають О.Роговська і К.Царьок, «розвиток навичок для встановлення соціальних контактів, участі в громадському та культурному житті допомагає людині з інвалідністю відчувати свою цінність у суспільстві, що має безпосередній вплив на психологічне благополуччя і рівень самореалізації» [12, с. 400].

Роль соціальної підтримки проявляється також у процесі подолання психологічних бар'єрів. Участь у подорожах часто супроводжується певним рівнем тривожності чи невпевненості, особливо якщо турист стикається з новими умовами. У цьому контексті важливими є не тільки допомога родичів чи друзів, але й професійна підтримка гідів, волонтерів і туристичних організаторів. У Києві, наприклад, частина сучасних музеїв обладнана тактильними експозиціями та мультимедійними гідами для людей із порушеннями зору та слуху, що створює атмосферу безпеки й комфорту для повноцінного включення у туристичний процес. На думку О.Чубрея та інших науковців, «для кращого запровадження інклюзивних практик необхідно добре знати їх споживачів, консультуватися з ними, запрошувати до співпраці певні профільні організації, що представляють вразливі групи та їхні інтереси. Необхідно домовитися про аудит доступності з місцевою організацією людей з інвалідністю, провести їх анкетування та опитування, запросити на обговорення їх очікувань і побажань, запропонувати співпрацю з культурними центрами чи мовними курсами тощо» [15, с. 37].

Загалом зв'язок соціальної підтримки та емоційних вражень осіб із інвалідністю у туризмі можна простежити у таблиці 1. (розробка автора):

Ця таблиця наочно показує, що соціальна підтримка напряду впливає на емоційний стан туристів із інвалідністю, забезпечуючи їм не лише доступність, а й відчуття приналежності та радості від подорожей.

Слід відзначити, що почуття приналежності, сформоване під час туристичної діяльності, має довготривалий ефект. Воно підсилює соціальну інтеграцію, сприяє формуванню позитивного іміджу інклюзивного туризму та підвищує рівень довіри до суспільних інституцій. У перспективі це сприяє не лише емоційному благополуччю осіб із інвалідністю, але й розвитку стійких туристичних спільнот, що базуються на принципах взаємної підтримки й рівності. Туризм у цьому випадку постає не лише як інструмент пізнання світу, а й як соціокультурний простір, де реалізується право людини на повноцінне життя та відчуття себе частиною суспільства.

Для розвитку інклюзивного туризму урахування емоційних потреб туристів із інвалідністю має не лише теоретичне, а й практичне значення. Виявлення та розуміння специфіки емоційної чутливості, тривожності та потреби у визнанні дозволяє створювати середовище, яке сприяє позитивному туристичному досвіду та психологічному благополуччю мандрівників. Практично це проявляється у плануванні доступних маршрутів, адаптації туристичної інфраструктури, підготовці персоналу до взаємодії з особами з інвалідністю та організації соціально інтегрованих програм.

Забезпечення таких умов підвищує рівень задоволеності туристів, зміцнює їхню самоповагу та формує позитивне ставлення до подорожей у майбутньому. Крім того, врахування емоційних аспектів сприяє зниженню стресу та тривожності, що виникають під час туристичного досвіду, і дозволяє туристам із інвалідністю відчувати себе рівноправними учасниками соціального життя.

Отже, розвиток інклюзивного туризму неможливий без комплексного підходу до емоційної сфери мандрівників із інвалідністю. Вивчення їхніх психологічних особливостей і впровадження відповідних практик стає ключовим чинником підвищення якості туристичних послуг, формування соціальної

Таблиця 1

Зв'язок соціальної підтримки та емоційних ефектів осіб із інвалідністю

Вид соціальної підтримки	Основний зміст	Емоційний ефект для туриста з інвалідністю	Приклади реалізації в Україні
Волонтерська	Асистування під час подорожей, допомога в пересуванні та участі у заходах.	Відчуття безпеки, зменшення тривожності, емоційна довіра.	Волонтерські програми в Карпатах.
Інституційна	Державні та місцеві ініціативи з розвитку безбар'єрного туризму.	Почуття рівності, впевненість у суспільній підтримці.	Програма «Безбар'єрний туризм» у Львові.
Інфраструктурна	Безбар'єрний доступ (пандуси, ліфти, тактильні карти, мультимедійні гіди).	Комфорт, задоволення, відчуття турботи про потреби.	Музеї Києва з адаптованими експозиціями.
Міжособистісна	Підтримка родини, друзів та групи під час подорожі.	Почуття приналежності, соціальної значущості, щастя.	Сімейні інклюзивні поїздки в українських Карпатах.

інтеграції та забезпечення рівних можливостей для всіх категорій туристів. Таким чином, увага до емоційного стану осіб із інвалідністю є не лише етичним, а й стратегічним аспектом розвитку сучасного туризму.

Розвиток інклюзивного туризму потребує врахування специфіки емоційної сфери туристів із інвалідністю, адже саме емоційний комфорт визначає якість їхнього туристичного досвіду та рівень задоволення подорожжю. Ми рекомендуємо забезпечувати безбар'єрність фізичного та соціального середовища, створювати умови для відчуття безпеки й зниження тривожності, а також надавати можливості для позитивних емоційних переживань через культурні, природні та соціальні взаємодії. Важливою є професійна підготовка персоналу туристичної сфери з акцентом на емпатію, психологічну підтримку та комунікативну чутливість. Крім того, доцільно впроваджувати програми, що сприятимуть формуванню відчуття визнання, самоповаги та соціальної включеності осіб із інвалідністю, адже саме ці чинники зміцнюють позитивний емоційний стан і сприяють повторному вибору інклюзивних дестинацій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У дослідженні встановлено, що емоційна сфера туристів із інвалідністю є багатогранним феноменом, який визначає якість їхнього туристичного досвіду та рівень задоволення від подорожей. Аналіз наукових джерел та практик показав, що ключовими складовими емоційної сфери виступають: емоційна чутливість, підвищена тривожність, потреба у визнанні та самоповазі, радість відкриття та пізнання, а також необхідність емоційної підтримки тощо. Ці чинники безпосередньо впливають на інтеграцію осіб із інвалідністю у туристичний простір, формування відчуття безпеки та соціальної включеності.

Виявлено, що туризм для осіб із інвалідністю виконує не лише рекреаційну, а й соціально-реабілітаційну та емоційно-ціннісну функцію. Він сприяє зниженню рівня соціальної ізоляції, зміцненню позитивної самооцінки, підвищенню довіри до суспільства та формуванню відчуття життєвої повноти. Водночас наявні бар'єри – фізичні, психологічні та комунікативні – залишаються істотними перешкодами для повноцінної реалізації емоційного потенціалу інклюзивного туризму.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що воно окреслює рекомендації для розвитку інклюзивних практик: проведення аудитів доступності, залучення до співпраці організацій осіб із інвалідністю, розвиток емпатичної підготовки персоналу, а також інтеграцію культурних та освітніх ініціатив у туристичну діяльність. Такі кроки здатні підвищити рівень емоційного комфорту туристів із інвалідністю та сприяти сталому розвитку інклюзивного туризму в Україні.

Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на емпіричне вивчення емоційних переживань туристів із інвалідністю під час подорожей у різних типах дестинацій – міських, сільських, природоорієнтованих. Важливо дослідити особливості впливу інклюзивних туристичних програм на рівень тривожності та самооцінки, а також визначити роль міжособистісної взаємодії у формуванні позитивного емоційного досвіду.

Окремої уваги потребують порівняльні дослідження українського та міжнародного досвіду розвитку інклюзивного туризму, що дозволить виробити ефективні стратегії адаптації найкращих світових практик до вітчизняних умов. Перспективним також є створення інструментарію для оцінювання емоційного стану туристів із інвалідністю, який може стати основою для подальшої оптимізації туристичних продуктів та послуг.

Список літератури:

1. Домінанти становлення інклюзивного соціуму в Україні: колективна монографія / За загальною редакцією М. Тріпака, С. Петрухи, А. Тимківа. Кам'янець-Подільський: ЗУНУ, 2022. 457 с.
2. Захаров Д.С., Купач Т.Г. Дослідження можливостей створення та підтримки інклюзивних туристичних сервісів. *Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів*. 2024. Вип. 5 (1). С.49–53.
3. Кобильченко А.Д., Зігунова І.С. Вплив туризму на психоемоційний стан людини. *Стан і перспективи сучасного туризму: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (м. Суми, 27–28 листоп. 2024 р.)*. Суми: ФОП Цьома С. П., 2024. С.164–166.
4. Кравченко О.О., Войтовська А.І. Інклюзивний туризм: підручник. Умань: ЦП Компринт, 2022. 280 с.
5. Люди з інвалідністю та інші пільгові категорії населення можуть безоплатно відвідувати комунальні заклади культури міста. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/lyudy-z-invalidnistyu-ta-inshi-pilgovi-kategoriyi-naselennya-mozhut-bezoplatno-vidviduvaty>
6. Павленко Є.Є., Ільницька Г.С., Павленко В.О. Оздоровчий туризм: навч. посіб. для студентів денної форми навчання. Харків: НФаУ, 2021. 114 с.
7. Паньків Н. Розвиток туристичного бренду Східниці в умовах війни. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 3. С. 49–62.
8. «Проект «Гостинність без бар'єрів»: Львів змінюється, персонал вчиться», – Христина Лебедь. URL: <https://www.lvivpost.net/people/proyekt-gostynnist-bez-bar-yeriv-lviv-zminuyetsya-personal-vchytysya-hrystyna-lebed/>
9. Печенюк А.П. Методичні аспекти управління враженнями у сільському туризмі. *Вчені записки Таврійського нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2019. Т. 30 (69), № 5 (2). С.25–30.
10. Психологія туризму : навч. посіб. для студентів ВНЗ / [уклад. О.П. Крупський та ін.]. Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2015. 193 с.

11. Резніченко І.Г. Інклюзивний туризм: навч.-метод. посіб. Умань: Візаві, 2023. 204 с.
12. Роговська О., Царьок К. Інклюзивний туризм як засіб соціальної реабілітації осіб з інвалідністю. *Вісник ПДТУ*. 2024. № 1. С. 55–63.
13. Сварник М.Г., Грибальський Я.І. Посібник з активного відпочинку та туризму для неповносправних. Львів: Т-во «Зелений Хрест», 2015. 150 с.
14. Федорченко В.К., Пазенок В.С., Кручек О.А., Дьорова Т.А., Любіцева О.О. та ін. Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму: монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2013. 368 с.
15. Чубрей О.С., Яворська В.В., Чубрей М.-А. Ю. Інклюзивність музейних просторів як можливість розвитку екскурсійної діяльності для осіб з обмеженими можливостями. *Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів*. 2024. № 4. С. 29–37.
16. Юсипович К., Боднар М. Безбар'єрність в Україні: подолання проблеми доступності. *Особливості трансформації сфери туризму в Україні в умовах війни: Збірник тез доповідей III Міжнародної студентської науково-практичної конференції*, 16 листопада 2023 р., Львів / Ред.кол.: І. Костюк (гол. ред.) та ін. Львів : вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2023. С. 78–81.
17. Buhalis, D. & Darcy, S. (2011). Chapter 2 – Conceptualising Disability: Medical, Social, WHO ICF, Dimensions and Levels of Support Needs. In D. Buhalis & S. Darcy (Eds.), *Accessible Tourism: Concepts and Issues* (P. 21–44). Bristol, UK: Channel View Publications.
18. Darcy S. (2010). Inherent complexity: Disability, accessible tourism and accommodation information preferences. *Tourism Management*. Volume 31. Issue 6. P. 816–826.
19. Dong Lu & Ye Tian. The Emotion of Awe and Perception of Destination to Influence Tourists' Satisfaction. *Open Journal of Business and Management*. Vol. 3 No. 4. October 16, 2015. DOI: 10.4236/ojbm.2015.34040
20. Richards G. & Wilson J. (2004). The international student travel market: travelstyle, motivations and activities. *Tourism Review International*. Volume 8, Number 2, P. 57–67.

References:

1. Tripak, M., Petrukh, A. S., & Tymkiv, A. (Eds.). (2022). *Dominantny stanovlennia inkluzyvnogo sotsiumu v Ukraini: kolektyvna monohrafiia* [Dominants of the formation of an inclusive society in Ukraine: a collective monograph]. Kamianets-Podilskyi: ZUNU [in Ukrainian].
2. Zakharov, D.S., & Kupach, T.H. (2024). Doslidzhennia mozhlyvostei stvorennia ta pidtrymky inkluzyvykh turystychnykh servisiv [Research into the possibilities of creating and supporting inclusive tourism services]. *Konstruktyvna heohrafiia ta ratsionalne vykorystannia pryrodnykh resursiv – Constructive geography and rational use of natural resources*, 5 (1), 49–53 [in Ukrainian].
3. Kobylchenko A.D., Zihunova I.S. Vplyv turyzmu na psykhoemotsiynnyi stan liudyny [The impact of tourism on the psycho-emotional state of a person.]. *Stan i perspektyvy suchasnoho turyzmu: materialy X Mizhnar. nauk.-prakt. konf. molodykh uchenykh* (m. Sumy, 27–28 lystop. 2024 r.), 164–166 [in Ukrainian].
4. Kravchenko, O. O., & Voitovska, A. I. (2022). *Inkluzyvnyi turyzm: Pidruchnyk* [Inclusive tourism: Textbook]. Uman: TsP Komprint. 280 s. [in Ukrainian].
5. Liudy z invalidnistiu ta inshi pilhovi katehorii naselennia mozhut bezoplatno vidviduvaty komunalni zaklady kultury mista. (2024). [People with disabilities and other privileged categories of the population can visit the city's municipal cultural institutions free of charge]. Retrieved from: <https://kmr.gov.ua/uk/content/lyudy-z-invalidnistyu-ta-inshi-pilgovi-kategoriyn-naselennya-mozhut-bezoplatno-vidviduvaty> [in Ukrainian].
6. Pavlenko, Ye. Ye., Ilnytska, H. S., & Pavlenko, V. O. (2021). *Ozdorovchyi turyzm: navchalnyi posibnyk dlia studentiv dennoi formy navchannia* [Health tourism: A textbook for full-time students]. Kharkiv: NFaU. 114 s. [in Ukrainian].
7. Pankiv, N. (2023). Rozvytok turystychnoho brendu Skhidnytsi v umovakh viiny [Development of the Skhidnytsia tourism brand in wartime]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 3, 49–62 [in Ukrainian].
8. "Projekt "Hostynnist bez bar'ieriv": Lviv zminiuietsia, personal vchytsia", – Khrystyna Lebed. (2024). ["The "Hospitality Without Barriers" project: Lviv is changing, the staff is learning," – Khrystyna Lebed.]. Retrieved from: <https://www.lvivpost.net/peole/projekt-gostynnist-bez-bar-ieriv-lviv-zminyuyetsya-personal-vchytsya-hrystyna-lebed/> [in Ukrainian].
9. Pecheniuk, A. P. (2019). Metodychni aspekty upravlinnia vrazhenniamy u silskomu turyzmi [Methodological aspects of impression management in rural tourism]. *Scholarly Notes of V. I. Vernadsky Tavrida National University. Series: Economics and Management*, 30(69), 5(2), 25–30 [in Ukrainian].
10. Psykholohiia turyzmu : navch. posib. dlia studentiv VNZ / [uklad. O.P. Krupskyi ta in.] (2015). [Psychology of tourism: a textbook for university students / [compiled by O.P. Krupsky and others]. Dnipropetrovsk : Aktsent PP. 193 s. [in Ukrainian].
11. Reznichenko, I. H. (2023). *Inkluzyvnyi turyzm: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Inclusive tourism: Educational-methodical manual]. Uman: Vizavi. 204 s. [in Ukrainian].
12. Rohovska O., Tsarok K. (2024). Inkluzyvnyi turyzm yak zasib sotsialnoi reabilitatsii osib z invalidnistiu [Inclusive tourism as a means of social rehabilitation of people with disabilities]. *Visnyk PDTU*, 1, 55–63 [in Ukrainian].
13. Svarnyk, M. H., & Hrybalskyi, Ya. I. (2015). *Posibnyk z aktyvnogo vidpochynku ta turyzmu dlia nepovnospravnykh* [Manual on active recreation and tourism for persons with disabilities]. Lviv: Zelenyi Khrest. 150 s. [in Ukrainian].

14. Fedorchenko, V. K., Pazenok, V. S., Kruchek, O. A., D'orova, T. A., Liubyceva, O. O., et al. (2013). *Turyzmolohiia: Kontseptualni zasady teorii turyzmu* [Tourism studies: Conceptual foundations of tourism theory]. Kyiv: Akademiia. 368 s. [in Ukrainian].
15. Chubrei, O.S., Yavorska, V.V., Chubrei, M.-A. Yu. (2024). Inkliuzyvnist muzeinykh prostoriv yak mozhlyvist rozvytku ekskursiinoi diialnosti dlia osib z obmezhenyi mozhlyvostiamy [Inclusivity of museum spaces as an opportunity to develop excursion activities for people with disabilities]. *Konstruktivna heohrafiia ta ratsionalne vykorystannia pryrodnykh resursiv*, 4, 29–37 [in Ukrainian].
16. Yusyrovych, K., & Bodnar, M. (2023). Bezbariarnist v Ukraini: podolannia problemy dostupnosti [Barrier-free in Ukraine: overcoming the problem of accessibility]. *Osoblyvosti transformatsii sfery turyzmu v Ukraini v umovakh viiny: Zbirnyk tez dopovidei III Mizhnarodnoi studentskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 16 lystopada 2023 r., Lviv / Red.kol.: I. Kostiuk (hol. red.) ta in.* Lviv : vyd-vo «HALYCh-PRES», vykorystannia pryrodnykh resursiv, 78–81 [in Ukrainian].
17. Buhalis, D., & Darcy, S. (2011). Chapter 2 – Conceptualising Disability: Medical, Social, WHO ICF, Dimensions and Levels of Support Needs. In D. Buhalis & S. Darcy (Eds.), *Accessible Tourism: Concepts and Issues* (P. 21–44). Bristol, UK: Channel View Publications.
18. Darcy, S. (2010). Inherent complexity: Disability, accessible tourism and accommodation information preferences. *Tourism Management*. Volume 31. Issue 6. P. 816–826.
19. Dong, Lu, & Ye Tian. (2015). The Emotion of Awe and Perception of Destination to Influence Tourists' Satisfaction. *Open Journal of Business and Management*. Vol. 3 No. 4. October 16. DOI: 10.4236/ojbm.2015.34040
20. Richards, G., & Wilson, J. (2004). The international student travel market: travelstyle, motivations and activities. *Tourism Review International*, 8, 2, P. 57–67.

Отримано: 16.09.2025

Рекомендовано: 03.10.2025

Опубліковано: 30.12.2025